

OSUUSLIIKE OMA-APU JA SEN TOIMINTA RÄÄKKYLÄSSÄ 1910-LUVULTA 1970-LUVUN LOPPUVUOSIIN

Pellervo-Seuran perustaminen 1899 oli osuustoiminnan lähtölaukaus Suomessa. Maamme ensimmäiset osuuskaupat perustettiin kaupan alalla vallinneiden puutteiden ja epäkohtien korjaamiseksi. Aluksi ne olivat joko osakeyhtiöitä tai yhdistyksiä, koska maasta puuttui osuustoimintalaki. Laki osuustoiminnasta tuli voimaan 1901. Osuustoiminta toi demokratiaa ja tasa-arvoa niin talouselämään kuin muullekin yhteiskuntaan.

Osuustoimintaliike ja osuuskauppojenkin perustaminen lähti liikkeelle maaseudulla aikaisemmin kuin kaupungeissa. Siihen oli selvä syy. Vielä 1850 luvun puoleenväliin saakka kiinteää kauppaa sai harjoittaa vain kaupungissa. Vasta Venäjän Keisarin asetuksella 1859 kiinteän kaupan sai perustaa maaseudulle. Maaseudun ihmiset olivat muutamien kauppiaitten varassa, jopa niiden mielivallan alla. Kaupungeissa oli kuitenkin kauppiaita enemmän ja jonkinlaista kilpailuakin asiakkaista.

Pohjois-Karjalan ensimmäinen yhteisostoyritys syntyi Ilomantsin Koveroon 1900 ja ensimmäinen varsinainen osuuskauppa, Joensuun Osuuskauppakunta 1902, heti osuustoimintalain antamisen jälkeen. Samoihin aikoihin Joensuussa toimi kuluttajien perustama yhteisyritys Työväen Osuuskauppa. Myös muita yrityksiä osuustoimintaan perustuvien kauppojen perustamiseksi vuosisadan alkuvuosina Joensuussa ja sen lähiympäristössä lienee ollut. Nämä kaupat ovat sortuneet yhtenäisyyden ja kokemuksen puutteeseen. Joensuun Osuuskauppakunta oli vararikossa jo 1904. Myös Työväen Osuuskauppa lopetti toimintansa.

Ensimmäinen pitkäikäinen osuuskauppa Pohjois-Karjalaan syntyi vasta 1913. Tämä liike oli Joensuun Työväenyhdistyksen naisten aloitteesta perustettu Osuusliike Oma-Apu. Joensuun työväentalossa pidettiin yleinen kansalaiskokous 18.2. 1912. Kokouksen avaajana ja puheenjohtajana toimi rouva Mimmi Haapasalo ja sihteerinä maalari Ale Tammio. Kokous valitsi seitsenhenkisen toimikunnan valmistelemaan kaupan perustamista. Asia eteni niin, että vuoden kuluttua 10.12.1913 pidettiin varsinainen osuuskunnan perustava kokous.

Ensimmäisen myymälän paikkana oli Niska- ja Torikadun kulmauksessa oleva silloinen Matsonin talo. Sitten myymälä muuttui Nupposen taloon Kauppakadun varrelle. Oma-Avun päämyymälän lopulliseksi paikaksi tuli Kauppa- ja Koskikadun kulmatontti. Oma-Apu avasi ensimmäisen maaseutumyymälänsä Polvijärven kirkonkylässä 1916. Polvijärven myymälän avaamisesta alkoi liikkeen nopea laajeneminen. 1920 luvun alussa myymälöitä oli jo 7. Osuusliike Oma-Avun liiketoiminta oli kannattavaa niin, että 1932 se pystyi -osuuskaupan alkuperäisten periaatteiden mukaisesti- palauttamaan ylijäämää omistajilleen eli osuuskaupan jäsenille. Vuoteen 1938 mennessä kaupan toiminta-alueeseen kuului yhdeksän pohjois-karjalaista kuntaa, joissa oli 44 myymälää.

Oma-Avun ensimmäisen myymälän hoitajana oli Lyidia Kurki vuoteen 1915 saakka. Hänen jälkeensä liikkeen toimitusjohtajana 1915-1920 toimi U. A. Leppänen.

Vuonna 1904 perustettiin Suomen Osuuskauppojen Keskusosuuskunta (SOK), ja seuraavana vuonna alkoi ilmestyä osuuskauppojen äänenkannattajan Yhteishyvä-lehti. Alkuvuosinaan Oma-Apu kuului SOK:n jäsenkauppoihin. 1910-luvun puolenvälin jälkeen suomalainen osuuskauppaliike joutui hajaannuksen tilaan. Kaupungeissa osuuskauppojen jäsenten enemmistö kuului työväestöön. Maaseudulla taas jäsenistö koostui pääasiassa maataloustuottajista. Kaupunkilaiset, edistysmielisiksi kutsutut liikkeet, olivat vasemmistolaisia, ja maaseudulla toimivat ns.puolueettomat osuusliikkeet, olivat porvarillisia ja pellervolaisjohtoisia.

Vuonna 1916 vasemmistolaiset osuuskaupat perustivat SOK:lle kilpailevaksi Osuustukkukaupan eli

OTK:n, johon myös Oma-Apu pitkän harkinnan jälkeen liittyi 1919. Jännitteet osuuskaupan jäsenkunnan sisällä kärjistyivät. Puolueettomuussuuntaa kannattavien jäsenten mielestä liikkeen asioita ryhdyttiin hoitamaan liiaksi luokkataisteluhengessä, eikä porvarillisesti ajatteleville jäsenille annettu tasapuolista edustusta hallinto- ja johtolimissä. Vähemmistöasemaansa kyllästyneet jäsenet päättivät erota Oma-Avusta ja perustaa osuuskaupan, jonka liiketoimintaa puolueintressit eivät häiritsisi. Toukokuun 2. päivänä 1919 Joensuun Maanviljelysseuran toimistossa pidetyssä kokouksessa perustettiin osuuskunta, jonka nimeksi hyväksyttiin Pohjois-Karjalan Osuusliike r.l, kotipaikkana Joensuun kaupunki. Osuuskunta liittyi SOK:n jäseneksi. Myöhemmin osuuskaupan nimi muutettiin Pohjois-Karjalan Osuuskaupaksi (PKO).

Kompakan keskustaa 1930 luvulla. Oma-Avun kaupparakennus vasemmalla ja Rääkkylän Kauppa Oy:n kauppa oikealla. Kauppojen luona autoilija Veikko Mikkosen kuorma-auto. Kuva: Mikkosten kotialbumi.

Oma-Apu Rääkkylässä

Omalla-Avulla oli Rääkkylässä myymälät Kirkonkylässä, Kompakalla ja Rasivaarassa.

Kirkonkylän myymälä

Oma-Avun kirkonkylän myymälä perustettiin Oravisalon työväenyhdistyksen toivomuksesta 1910-luvun lopussa. Aluksi se toimi vuokrahuoneistossa. Oma talo ostettiin tai rakennettiin 1920 luvulla. Oma-Avun kauppakiinteistö sijaitsi nykyisestä nuorisotalosta vanhainkodille päin. Myymälänhoitajaksi siirtyi Kompakan myymälästä Antti Asikainen 1925. Kauppakiinteistö paloi 1930-luvulla. Rääkkylässä syntynyt sos.dem. kansanedustaja Pekka Kettunen ajoi

myymälärakennuksen rakentamista palaneen tilalle kirkonkylälle ja kaupan perustamista Rääkkylän suurimpaan kylään Rasivaaraan. Kirkonkylän myymälällä toimivat jakamot Rasivaarassa, Pötsönlahdessa ja Heinonniemellä. Haapasalmella Robert Seuralan huvilakiinteistössä toimi vuokralaisena sivumyymälä jo 1910-luvun lopussa. Oma-Apu ei rakentanut palaneen kauppakiinteistön tilalle uutta rakennusta, vaan Oma-Avun kauppatoiminta kirkolla päättyi jo 1930-luvulla. Oma-Avun rakennustontin kunta osti 1966.

Kompakan myymälä

Oma-Apu perusti Niemisen Työväenyhdistyksen esityksestä myymälän Kompakalle Simo Hirvoselta vuokrattuun huoneistoon 1910-luvun lopussa. Oma kaupparakennus valmistui 1920 Kompakan keskustaan Joensuun tien varteen. Rääkkylän Osuuskaupan myymälä Kompakalle oli avattu vuonna 1914. Kaupparakennus sijaitsi samalla puolen tietä Oma-Avun kauppatalosta Joensuuhun päin. Rakennus paloi 1950-luvun lopulla. ROK:n uusi liikerakennus valmistui tien toiselle puolelle Oma-Avun kaupparakennusta vastapäätä 1960. Rääkkylän Kauppa Oy:n kaupparakennus rakennettiin 1930-luvulla Oma-Avun viereen Rasivaaraan päin, nykyisen Kompakan vanhustentalon paikalle. Kompakalla aloitti 1910-1920 lukujen vaihteessa Pekka Kankaanrinnan kauppa. Rääkkylän Kauppa Oy:n toiminta oli ilmeisesti jatkoa Kankaanrinnan kaupalle. Kankaanrintahan oli myöhemmin Kauppa Oy:n osakas.

Vuonna 1920 rakennettu Oma-Avun kaupparakennus on peruskorjattuna Tuovi Vaarannan ja Antti Soinisen kotina. Kuva: Tuovi Vaaranta.

Myymälänhoitajaksi tuli 1.4.1921 rääkkyläläinen Antti Asikainen. Hän hoiti tehtävää vuoteen 1924, jolloin siirtyi kirkonkylän myymälänhoitajaksi. Raimo Virkkunen hoiti Kompakan myymälää 1962-64. Oma-Avun kauppatoiminta Kompakalla päättyi 1960-luvun lopulla, jonka jälkeen kauppakiinteistö myytiin Aino ja Erkki Soiniselle. Vuodesta 2003 lähtien rakennus on ollut Tuovi Vaarannan ja Antti Soinisen kotina.

Rasivaaran myymälä

Rääkkylän kunta myi Osuusliike Oma-Avulle Päivärinteen tilasta RN:o 7 Rasivaaran myymälän rakennuspaikaksi tontin heinäkuun 4 päivänä 1949 allekirjoitetulla kauppakirjalla Tontin myynnistä valtuusto oli päättänyt kokouksessaan toukokuun 5 päivänä 1949. Jostain syystä Oma-Apu ei perustanut Rasivaaraan myymälää ennen kuin 1960-luvun alussa. Sitä ennen kylällä oli aluksi Kirkonkylän myymälän jakamo niin kauan, kuin kirkolla toimi liikkeen myymälä. Ilmeisesti sen jälkeen Rasivaarassa toimi Kompakan myymälän jakamo.

Kunnalta ostetulle tontille ei koskaan rakennettu myymälää, vaan kauppa osti Rasivaaran keskustasta Aatto Hirvosen konkurssipesältä mylly- ja saharakennuksen 1950-luvun lopulla, joista muutos- ja kunnostustöiden jälkeen tuli Oma-Avun liikekiinteistö. Kunta osti vuonna 1965 Päivärinteen rakennustontin Oma-Avulta takaisin.

Myymälänhoitajaksi huhtikuussa 1963 tuli Raimo Virkkunen. Tuohon aikaan Rasivaaran keskustassa toimi Oma-Avun lisäksi viisi muuta kauppa, Rääkkylän Osuuskauppa, Rääkkylän Kauppa Oy, K-Kauppa Toivo Päivinen Haapasalmen tienhaarassa, Rasivaaran Talouskauppa Y. Hyvönen. Rasivaara oli tuolloin Rääkkylän toimivin kylä. Oma-Avun kauppatoiminta Rasivaarassa jäi lyhytikäiseksi, sillä kauppa lopetti toimintansa jo 1970-luvun alkuvuosina. Liikehuoneistossa toimi aluksi K-kauppa Veijo Kettunen. Kiinteistö siirtyi Esko ja Heljä Monosen omistukseen. Monoset aloittivat 30.9.1978 kaupanpidon Kaupparinne Esko Monosen nimellä.

Ilkka Simanainen
helmikuussa 2014

Lähteet:

Tauno Hopponen, Osuusliike Oma-Apu 50 vuotta 1913-1963
Vesa Tuominen, POK - Yhteistä hyvää 90 vuotta
Työväen Muistitietotoimikunnan kokoelmat. Sidos 53. Rääkkyläläisen osuustoimintaveteraani Antti Asikaisen muistelut
Raimo Virkkunen, Historiaa ja muistelmia osuustoiminnan alkuajoilta Rääkkylässä
Rääkkylän kunnanvaltuuston ja hallituksen pöytäkirjat
Toivo Konttinen: Kirjoitus lapsuuden muistoja Rääkkylän kirkonkylässä vv. 1934-35.